

Zárójelentés

a T38350 nyilvántartási számú, Joyce-kutatások című tematikus OTKA pályázatról

1. A kutatás közvetlen, kézzelfogható eredményei

- Három új, gondozott szövegű, annotált, kísérőtanulmánnyal ellátott kötet a James Joyce életműsorozatban, összesen több mint 800 oldal terjedelemben.
- Tucatnyi megjelent szaktanulmány magyar és angol nyelven, rangos hazai és külföldi kiadványokban.
- Mintegy tucatnyi, többségében angol nyelvű konferencia-előadás, amelyek nagy része konferencia-kiadványokban, vagy önálló tanulmánnyá formálva megjelenés előtt áll.
- Két megjelenésre váró, angol nyelvű monográfia (Mecsnóber Tekla és Gula Marianna diszsertációi).
- Számos nemzetközi konferencia- és workshop-részvétel, kiépült nemzetközi kapcsolatrendszer.

2. A kutatás rövid krónikája

2002. február 1.	A kutatási periódus formális kezdete.
2002. június 16.	Szombathelyen Kappanyos András bemutatja a James Joyce életműsorozat ötödik kötetét <i>Kisebb művek</i> címmel.
2002. június 16-22.	Triesztben tartják a XVIII. Nemzetközi James Joyce Konferenciát, amelyen Mecsnóber Tekla és Takács Ferenc előadással vesz részt.
2002. szeptember	A szerződéskötést követően feláll a kutatócsoport, megkezdődnek az átlagosan kéthavonkénti konzultációk.
2002. október 7-9.	„Bloomsday” konferencia Szombathelyen, Takács Ferenc előadással vesz részt.
2002. november	Elkészülnek az első szöveggondozási mutatványok, megkezdődik a pontos metódus kidolgozásának folyamata. Megkezdődik a forrásszövegek digitalizálása.
2003. január 28-31.	HUSSE 6 konferencia, Debrecen. Takács Ferenc, Mecsnóber Tekla és Gula Marianna tart Joyce-tematikájú előadást.
2003. február	Az első kutatóév vége. Az <i>Ulysses</i> első három fejezete van munkában.
2003. márc.-május	A munkálatok középpontjában az <i>Ifjúkori önarckép</i> áll. Közben folynak a tárgyalások a kiadóval és a jogtulajdonossal.

2003. június 16. Szombathelyen Kappanyos András bemutatja az *Ifjúkori önarckép* elkészült kötetét.
2003. július Gula Mariann előadása a debreceni IASIL konferencián. Ugyanez a dublini James Joyce Summer School keretében is elhangzik.
- 2003, augusztus 10. Mecsnober Tekla előadása a zürichi James Joyce Workshop keretében.
2003. szept. 12. Gula Marianna kiváló eredménnyel megvédi James Joyce-ról szóló PhD disszertációját a Debreceni Egyetemen. Ez alkalomból hivatalosan is felkérjük a kutatócsoport munkájában való részvételre.
2003. október 10. „Bloomsday” konferencia Szombathelyen, Mecsnober Tekla előadásával.
2003. november Az 1974-es források szöveg digitalizálása elkészült, Kiss Gábor elindította a projekt (nem nyilvános) honlapját.
2004. február A második kutatási év vége. Az *Ulysses* fejezeteinek közel egyharmada munkában van.
2004. tavasz Miután minden résztvevő végzett egy fejezet első átdolgozásával, a közös lektorálás munkája folyik. A tapasztalatok fényében újragondoljuk a Szentkuthy-szöveg autoritására vonatkozó elgondolásokat, és az eddigieknél nagyobb szerkesztői szabadság mellett döntünk. Tompa Mária, a Szentkuthy-szöveg jogtulajdonosa támogatja munkánkat.
2004. június 16. Dublin, XIX. Nemzetközi James Joyce Konferencia, egyben a Bloomsday 100. évfordulója. A jubileumi konferencián Takács Ferenc, Gula Marianna és Mecsnober Tekla vett részt előadással. A konferencia szervezése során felmerült, hogy a 2006-os konferenciát Magyarország rendezhetné.
2004. szeptember A centenárium kapcsán megjelent a *Filológiai Közöny* tematikus Joyce-száma. A szám Mecsnober Tekla Tanulmánya mellett Kappanyos András beszámolóját tartalmazza a magyar Joyce-projekt állásáról, valamint Goldmann Márta áttekintését a magyarországi Joyce-recepció újabb fejleményeiről, különös tekintettel folyamatban lévő projektünk eredményeire.
2004. október Szombathelyen ismét „Bloomsday”-konferenciát rendeznek, amelyen Takács Ferenc és Mecsnober Tekla tartott önálló előadást. A fordítással és kiadással kapcsolatos tapasztalatokat önálló kerekasztal-szekcióban összegeztük.
2005. február A harmadik kutatási év vége. Két *Ulysses*-fejezeten már megkezdődtek a második olvasat munkálatai.
2005. tavasz Eldőlt, hogy a 2006-os Joyce-konferenciát Magyarország rendezzi. Megalakul a szervezőbizottság, elnöke Takács Ferenc, titkára Mecsnober Tekla. Gula Marianna és Kappanyos András a tanácsdó testület tagjai.
2005. május – aug. A projektvezető nagy-britanniai és írországi tanulmányútja. Ez nagyon fontos hosszabb távú filológiai eredményekkel járt, ugyanakkor ez idő alatt a közös műhelymunka szünetelt.
2005. június Mecsnober Tekla New Yorkba utazik, ahol a Joyce-kongresszus előkészítő bizottságában képviseli a magyar felet. Gula Marianna a zürichi Joyce Foundation workshopján vesz részt.
2005. ősz Takács Ferenc és Mecsnober Tekla energiáit főként a Joyce-kongresszus szervezése köti le. Kappanyos András a *Kiadatlan írások* kötetén dolgozik, a többiek az *Ulysses* háttér munkáit végzik.
2005. december A tervezett kutatási periódus vége. A szerveződő kongresszusra, a készülő

kötetre, valamint a pénzügyi megszorítások (tartalékképzési kötelezettség) miatt elmaradt tanulmányútra tekintettel hosszabbítást kérünk.

2006. tavasz A kongresszus szervezése, a *Kiadatlan írások* szerkesztési és kiadói munkálatai, valamint a kongresszusi előadások elkészítése.
2006. június 11-17. Joycean Unions. A XX. Nemzetközi James Joyce Szimpózium Budapesten és Szombathelyen. Takács Ferenc, Mecsnober Tekla, Gula Marianna és Kappanyos András tartanak előadást a több mint kétszáz, többségében tengeren túlról érkezett kutató részvételével megtartott szimpóziumon. A kongresszus házigazdája Takács Ferenc, magyarországi koordinátora Mecsnober Tekla.
2006. június 16. Szombathelyen Kappanyos András (Zsótér Sándor közreműködésével) bemutatja a *Kiadatlan írások* kötetét.
2006. június 18-25. Kappanyos András New York-i tanulmányútja.
2006. június 30. A kutatási periódus lezárása.

3. Eredmények, tapasztalatok, nehézségek

Eredeti koncepcióknak lényegi eleme volt, hogy a szöveggondozás és annotálás munkáját egyes összetételű, szűkebb értelemben „interdiszciplináris” munkacsoport végezze, amelyben a Joyce munkásságával hivatásszerűen foglalkozó anglisták mellett megtalálhatók a magyar irodalomban, fordításban, irodalomelméletben járatos kutatók is. A tapasztalatok azt mutatják, hogy egy összecsiszolódási periódus után a különböző, de érintkező kompetenciájú kutatók remekül tudnak együtt dolgozni, kérdéseik és válaszaik kölcsönösen folytatják egymást. A kutatási programhoz közvetlenül kapcsolódó (azaz a Joyce-életművel, annak recepciójával és kérdéseivel foglalkozó) egyéni publikációkat természetesen az anglisták készítették, de a program középpontjában álló szöveggondozási feladatokban éppolyan részt vállaltak a magyar irodalmárok is, noha itt szerzett tapasztalataikat más természetű (magyar irodalomtörténeti, kritikátörténeti, kultusz- és kritikátörténeti) munkásságukban hasznosították. A koncepciónak ezt a részét tehát igazolta a gyakorlat.

Már a beadott pályázatban is utaltunk az általunk végzendő tevékenység úttörő, példa nélkül álló jellegére: filológiai, kritikai szöveggondozási munkát végzünk idegen nyelvből fordított szövegeken. A munka gyakorlata során ennek az újszerűségnek nemcsak a dicsőségét, hanem a vele járó felelősséget is módunk volt megtapasztalni. Ennek a munkának a során ugyanis – szemben a klaszszikus, eredeti nyelvű kritikai kiadások munkálataival – több, egymással szemben álló, versengő szövegautoritás között kell objektivitásra törekvő döntést hozni, és ezen döntéseket – jobb híján – csak az összetett érdekű és kompetenciájú munkacsoport konszenzusa igazolhatja. Ezen döntések objektív módszertanát, azaz a közös szöveggondozási ideált csak a konkrét szövegek feldolgozása során lehetséges kimunkálni, és az *Ulysses*hez hasonlóan összetett szövegnél ezt a kodifikációs munkát is számtalanszor újra kellett kezdeni. Mindenesetre elmondható, hogy a kutatási projekt legfőbb – noha egyelőre még csak elvont formában létező – eredménye az a közös módszertan, amelyre alapozva immár képesek leszünk bevégezni a Joyce-életmű korszerű, kritikai igényű, és ugyanakkor olvasóbarát átdolgozását a magyar nyelvi közeg számára. De az is bebizonyosodott, hogy – mint ezt már a pályázatban is jeleztük – erre csak több, folytatódó pályázati ciklus adhat lehetőséget.

A kutatás során számos olyan nehézséggel találkoztunk, amelyeket a tervek megfogalmazásakor nem láthattunk előre. Nem tudhattuk, hogy eredményeink manifesztálódásához, azaz a könyvek megjelenéséhez ennyi praktikus feltételt kell megteremtünk, ennyi – a tudományos kutatástól végső soron idegen – problémát kell leküzdenünk.

Természetszerűleg nem tudományos munka, így a kutatási beszámolóban sem jeleníthető meg, hogy a szöveggondozás munkája közben nemcsak a kiadókkal és szponzorokkal, hanem a szövegek jogtulajdonosaival is nekünk kellett tárgyalni, részint a változtatások engedélyezéséről, részint (ahol volt ilyen) a kéziratokba való betekintés lehetőségéről. A körülményekből adódóan a tárgyaló fél többnyire nem maga a fordító, hanem örököse volt, aki megmunkálendő szövegeket, az általuk felvetett problémákat nem is nagyon ismerte. Ez az olykor diplomáciai jelleget öltő tevékenység sok energiát és időt vont el a kreatív munkától.

Munkacsoportunk mögött nem állt tőkeerős kiadó. A *Stephen Hero* megjelentetését abban a reményben terveztük be, hogy időközben találunk forrást magának a fordításnak a finanszírozására. Az OTKA a modern nyelvekből való fordítást nem támogatja, mivel nem tekinti tudományos tevékenységnek – ennek tudatában magára a fordításra nem is terveztünk keretet. A tervezett tudományos munkát – vagyis az annotálást, a szövegtörzset többi elemével való textológiai egyeztetést, a közös hivatkozásrendszerbe való beillesztést, a kísérőtanulmány megírását – azonban csak az elkészült magyar szöveg birtokában tudtuk volna elvégezni. A többi megjelent szöveg esetében a fordítók ingyen dolgoztak, vagy ingyen bocsátották rendelkezésünkre korábbi munkájukat, illetve egy-két esetben a kiadó más forrásból képes volt kisebb fordítói honoráriumot fizetni. A *Stephen Hero* esetében ez nem sikerült, így ennek a könyvnek a munkálatai többszörös átütemezés után egyelőre töredékben maradtak. („Cserében” viszont elkészült a *Kiadatlan írások* című kötet, amelyet eredetileg csak egy következő kutatási ciklusra irányoztunk elő.)

A kutatási ciklus megkezdése előtt természetesen nem végeztük el a megmunkálendő szövegek (itt az *Ulysses* szövegváltozatairól van szó) részletes összehasonlító vizsgálatát, mivel ez a vizsgálat magának a kutatásnak képezte szerves részét. A benyújtott ütemterv becsléseken, valamint a többi szövegeken korábban elvégzett textológiai munka tapasztalatain alapult. Az elvégzett összehasonlító vizsgálat alapján módosítani kellett elképzeléseinket, s következésképp az ütemtervet. A tervezéskor abból a feltételezésből indultunk ki, hogy Szentkuthy szövegének kijavítandó problémái részint lexikai-szemantikai, részint szerkezeti természetűek. Arra számítottunk, hogy munkánk gerincét a fordítási hibák kijavítása és az elvétett szerkezeti elemek helyreállítása fogja képezni, Szentkuthy stilisztikai megoldásait pedig meg tudjuk őrizni. A munka során azonban kiderült, hogy a tervezettnél lényegesen mélyebb változtatásokra van szükség, mivel Szentkuthy, az egyébként briliáns stilszta igen gyakran egy-egy szereplő hangján beszél tovább akkor is, mikor az eredetiben a szöveg már visszatért a narráció semleges-tárgyilagos alaprétégehez. Vagyis a szerkezet helyreállítása a vártnál sokkal több és aprólékosabb szövegszerű változtatást igényel.

A szövegek részletes vizsgálata során döbrentünk rá arra is, hogy nem két, hanem három különböző magyar forrásszöveggel kell számolunk. Előfeltevésünk az volt, hogy 1974-ben és 1986-ban Szentkuthy neve alatt megjelent fordítások között csekély, és inkább filológiai-lexikai természetű a különbség, mintha valaki (nevezetesen Bartos Tibor, az 1986-os kötet szerkesztője) előre elvégezte volna a ránk váró munka egy részét. A szövegek összeolvasásakor azonban kiderült, hogy Bartos a szövegnek csaknem a felét átírta. A változtatások néhány helyen kijavították ugyan Szentkuthy lexikai hibáit, de számos új szerkezeti és stilisztikai problémát vezettek be a szövegbe, s az olvasó számára nem oszlatják, inkább tovább sűrítik a szöveget övező homályt.

Végül az is hátráltatta az egyenletes, nyugodt műhelymunkát, hogy pályázaton megítélt kutatástámogatási keretünkben több ízben jelentős összegeket vontak el, illetve számunkra előnytelen irányban változtatták meg az adórendszabályokat. Ezeket a nehézségeket úgy tudtuk áthidalni, hogy a kiadói előkészítő munkákra (amelyeket eredetileg beterveztünk a pályázatba) más forrásokat igyekeztünk előteremteni. Így ez végül is nem volt közvetlen hatással a csoport tudományos teljesítményére.

A fenti nehézségek ellenére a kutatási program néhány nem tervezett eredményt is hozott. A *Kiadatlan írások* című kötetet eredetileg egy második kutatási periódusra terveztük volna, az utolsó év intenzív szervező és szerkesztő munkájának köszönhetően mégis sikerült tető alá hozni. A kötet túlnyomórészt magyarul publikálatlan, kisebb részben folyóiratban megjelent írásokat tartalmaz, jelentős jegyzetapparátussal kiegészítve. Először jelennek meg Joyce ifjúkori esszéi, köztük az *Ön-*

arckép című, amely Joyce sajátos autobiográfiai módszerének első csírája, valamint legkorábbi irodalmi igényű írásai, az epifániák. Először jelenik meg magyarul Joyce egyik olasz nyelven írt előadása. A kötet tartalmazza az 1909-es levelezést feleségével, amely egy lehetséges olvasatban már Bloom alakjára vonatkozó pszichológiai kísérlet, valamint a Giacomo Joyce címen ismertté vált szerelmi memoárt, Joyce egyetlen szépirodalmi munkáját, amely Írországon kívüli helyszínen játszódik. Egészében az életműsorozat egyik legérdekesebb, legtöbb újdonságot tartalmazó kötete.

A nem tervezett eredmények között tarthatjuk számon a 2006-os, magyarországi Nemzetközi James Joyce Szimpóziumot is. Ezt természetesen nem nevezhetjük a mi rendezvényünknek (főként, mivel rendezésének költségei nagyságrendekkel haladták meg támogatásunk teljes összegét), de sikeréhez nagyban hozzájárultunk azzal, hogy munkacsoportunk tagjaiból került ki a hazai szervezők, valamint a hazai résztvevők túlnyomó többsége. Ez a tény önmagában is visszaigazolja csoportunk tagjainak helyét a Joyce-kutatók nemzetközi mezőnyében. Maga a konferencia a magyarországi Joyce-filológia elismerését is jelentette egyben, és ez az elismerés kifejezetten a mi csoportunk tagjait illette, noha kutatási programunk magyar nyelvű eredményeit a résztvevők többsége természetesen nem tudta közvetlenül értékelni. Reményeink szerint azonban az esemény sikere a hazai tudományos közvélemény figyelmét is ráirányítja eredményeinkre, és hozzásegít ahhoz, hogy lehetőséget kapjunk munkánk folytatására.

4. Bibliográfia

Könyvek

James Joyce: *Ifjúkori önarckép*, Arktisz, 2003.

James Joyce: *Kiadatlan írások*, Arktisz, 2006.

James Joyce: *Kisebb művek*, Arktisz, 2002.

Tanulmányok

Gula Marianna: 'Van olyan jó, mint bármelyik hülye darab a Queen's Royal Színházban': A nemzet paródiája James Joyce *Ulysses*ének 'Küklopsz' fejezetében., *Filológiai Közöny* 2002/3-4. 95-116, 2004.

Gula Marianna: From Cuchulin to the Man in the Gap: Hero-Worship in the Cyclops, *Papers on Joyce* 7-8 . 177-225, 2004.

Gula Marianna: Island of Cyclopien Saints: Nationalism and Religion in the Cyclops Episode of James Joyce's *Ulysses*, *Focus: Papers in English Literatures and Cultures* (Pécs), 2002.

Gula Marianna: Making Hope and History Rhyme: Nationalist Historiography in the Cyclops Episode of James Joyce's *Ulysses*, *Hungarian Journal of English and American Studies* 8.1 131-51, 2002.

Kappanyos András: Megint egy „work in progress” – a magyar Joyce-kiadás és a magyar anglistika, *Filológiai Közöny* 2002/3–4. 245-250., 2004.

Mecsnóber Tekla: "Inbursts of Maggyer": Joyce, the Fall, and the Magyar Language, *Focus: Papers in English Literary and Cultural Studies* (Pécs) 30-40., 2002.

Mecsnóber Tekla: James Joyce és az angolszász cenzúra, Bényei Tamás (szerk.), *Átjárások: Fiatal anglisták és amerikanisták tanulmányai* (Budapest: Fiatal Írók Szövetsége, 2005), pp. 252-281.

Mecsnóber Tekla: James Joyce, Arthur Griffith, Trieste, and the Hungarian National Character, *James Joyce Quarterly* 38. 341-359., 2002.

Mecsnóber Tekla: Miért volt az *Ulysses* főhőse magyar (is)? A magyar motívumok szerepe Joyce műveiben, *Filológiai Közöny* 2002/3-4. 179-200, 2004.

- Takács Ferenc: Iparosított ünneplés. A Joyce-kultusz és a Joyce-üzlet, *Kultusz, mű, identitás.* (Szerk.: Kalla Zsuzsa, Takács József és Tverdota György.) Budapest: Petőfi Irodalmi Múzeum, 2005. pp. 221-33, 2004.
- Takács Ferenc: Mark-Up and Sale: The Joyce-Cult in Overdrive, *Focus: Papers in English Literary and Cultural Studies* (Pécs) 108-117., 2002.
- Takács Ferenc: Országok és keresztfák. Arthur Griffith: Magyarország feltámadása, *Mozgó Világ* XXVIII. 3. 107-110., 2002.

Előadások (válogatás)

- Gula Mariann "As Good as Any Bloody Play in the Queen's Royal Theatre: Cyclops as Performance"- Cyclops and nationalist theatrical practices. IASIL, Debrecen, 2003. július; Dublin, James Joyce Summer School
- Gula Mariann "Performing the nation: Reading the Cyclops Episode of Joyce's Ulysses as Performance" HUSSE 6, Debreceni Egyetem, 2003. január 28-31.
- Gula Marianna "Harvestmon Face in a Poky Bonnet: Dion Boucicault Business" XIX. Joyce Szimpózium, Dublin, 2004 június.
- Gula Marianna: „Reading the Book of Himself: James Joyce on Mihály Munkácsy's Painting Ecce Homo” XIX. Joyce Szimpózium, Budapest-Szombathely, 2006. június 11-17.
- Kappanyos András „Two Authors – One Work?” Images of the Other in Literary Communication, Szófia, 2004. november
- Kappanyos András: „The Creativity of Remembrance or the Whetstones' Testimony” XIX. Joyce Szimpózium, Budapest-Szombathely, 2006. június 11-17.
- Kappanyos András: „Translating Drama versus Translating for Stage” HUSSDE kerekasztal, Problems of Drama Translation. 2004. május, Piliscsaba.
- Mecsnóber Tekla "On Gloves and Other Containers in Writings of G. M. Hopkins and James Joyce” Szombathely, James Joyce Konferencia, 2003. október 10.
- Mecsnóber Tekla „Joyce, Hopkins and the Catholic Cultural Matrix” XIX. Joyce Szimpózium, Dublin.
- Mecsnóber Tekla „On Shells in Joyce” Zürichi Joyce Műhely, augusztus 10.
- Mecsnóber Tekla „Writing on the Body and the Right to Write in G. M. Hopkins and Joyce” Szombathely, Joyce-konferencia, 2004. október
- Mecsnóber Tekla: 'Weininger, Virag, and the Wake,' XVIII. Nemzetközi James Joyce Konferencia, Trieszt, 2002. június 16-22.
- Szombathely, Joyce-konferencia, 2004.
- Takács Ferenc „'my messenger': Buck Mulligan as Joyce's Textual Evangelist in Ulysses.” Szombathelyi „Bloomsday” konferencia, 2002. október 7-9.
- Takács Ferenc "“anythongue athall’: the Metathematisation of Language Identity in Finnegans Wake”. HUSSE 6, Debreceni Egyetem, 2003. január 28-31.
- Takács Ferenc ““impulsory irelitz’: James Joyce, the Berlitz School and the Unlearning of the English Language” XVIII. Nemzetközi James Joyce Konferencia, Trieszt, 2002. június 16-22.
- Takács Ferenc "Paranormal Joyce: Numbers, Dates and the Roots of Coincidence" Szombathely, Joyce-konferencia, 2004. október
- Takács Ferenc: „Százharminczbrojűgulyás-Dugulás: Bloom, Hungary, and the Spectre of the Citizen Haunting Post-Communist Europe” XIX. Joyce Szimpózium, Budapest-Szombathely, 2006. június 11-17.